

Proposta d'alternatives a l'ús del glifosat per a la gestió d'espais públics urbans

Introducció

En el marc de la Campanya de Mocions contra l'Ús de Glifosat en Espais Públics, Ecologistes en Acció ha elaborat aquest document sobre mesures per al control d'herbes espontànies, respectuoses amb el medi ambient i la salut de les persones.

És important tenir en compte que la planificació i gestió de plantes espontànies en espais urbans sense l'ús d'un únic producte herbicida pareix, a priori, més complexa que l'eliminació amb tòxics agraris, però l'aparent cost en termes de "comoditat" té un alt cost en termes de salut per a la ciutadania i impacte ambiental.

Atés que aquesta Campanya fa referència a l'ús de glifosat en els espais públics, ens centrarem en tècniques de gestió de males herbes en el context d'aquests espais que en general han d'enfrontar-se al control d'herbes des d'una perspectiva diferent de la del medi agrari.

Els espais públics que actualment s'estan gestionant amb herbicides són principalment parcs i jardins, solars, voreres, infraestructures de transports i cunetes.

Sumari

- Introducció 1
- Per què no usar herbicides químics? 1
- Són competents les administracions locals per a decidir no usar glifosat als espais públics? 2
- Per què cal gestionar les males herbes? 2
- Mètodes alternatius per a la gestió de les males herbes 4
- Altres consideracions per a una bona gestió de les males herbes 4

Per què no usar herbicides químics?

El 90% dels herbicides utilitzats al nostre país, amb 125 marques aprovades, contenen com a principi actiu el glifosat. Aquests herbicides s'apliquen, amb permís i fins i tot promoció, per part de les administracions competents, en espais públics com ara vores de carreteres, línies de serveis, voreres, jardins i parcs.

Al març de 2015 l'Organització Mundial de la Salut (OMS) ha classificat el glifosat com a matèria activa "probablement cancerígena" després de la publicació per part de l'Agència Internacional d'Investigació sobre el Càncer (IARC) d'un ampli estudi que demostra que aquesta substància afavoreix l'aparició de limfoma no hodgkinià en humans i causa danys en l'ADN a més de provocar càncer en animals de laboratori. En concret, els estudis publicats per 17 experts assenyalen la relació d'aquesta substància amb 4 tipus de càncer: hepàtic, renyó, pàncrees i limfoma.

Els riscos s'han avaluat basant-se en estudis d'exposició agrícola duts a terme en particular als Estats Units i Canadà, i també en animals en laboratoris. Però la IARC indica que també ha tingut en compte els treballs de l'Agència Nord-americana de Protecció Mediambiental que, després d'haver classificat el glifosat com a "possible cancerigen per a l'home" en 1985, va fer marxa enrere en 1991.

A més, el glifosat està vinculat amb altres efectes, tant pel seu ús directe per part de les persones que treballen en l'agricultura com per l'exposició indirecta de la població: reproductius (major freqüència d'avortaments i defectes de naixement), neurològics (major freqüència de Parkinson), hormonal (alteracions endocrines), entre d'altres.

Són competents les administracions locals per a decidir no usar glifosat als espais públics?

El vigent Reial Decret 1311/2012, de 14 de setembre, que estableix l'Actuació per a l'Ús Sostenible dels Productes Fitosanitaris a Espanya, permet que "l'Administració competent en cada cas pugui aplicar el principi de cautela limitant o prohibint l'ús de productes fitosanitaris en zones o circumstàncies específiques".

L'esmentat Reial Decret també estableix que els òrgans competents establiran per als seus àmbits territorials mesures per a informar i sensibilitzar amb "especial referència als riscos resultants del seu ús i possibles efectes aguts i crònics per a la salut humana, i també sobre la utilització d'alternatives no químiques".

Per què cal gestionar les males herbes?

Parlem de males herbes per a referir-nos a plantes que creixen en llocs no desitjats i que a més la seua presència pot representar algun tipus de perjudici.

En les infraestructures públiques, els perjudicis associats a la presència de males herbes i també els associats a l'aplicació d'herbicides, són diferents que en el context agrari i, per tant, la gestió ha d'abordar-se des d'una perspectiva diferent.

En concret, en el context agrari, el control de males herbes sol correspondre al suposat perjudici econòmic que aquestes poden ocasionar per competència amb el cultiu d'interès. No obstant això, en el medi urbà aquest perjudici també pot respondre a una concepció estètica, a la necessitat de millorar la visibilitat o al control d'insectes associats a les masses vegetals.

No cal ni dir que aquestes qüestions són en gran manera culturals i subjectives i si bé fa anys es valorava molt positivament la presència de vegetació i la protecció dels sòls amb cobertes verdes, en els últims anys amb la proliferació de l'ús d'herbicides la percepció que un sòl estèril és un espai net s'ha generalitzat. A hores d'ara multitud de cunetes, solars i espais urbans mostren sòls erms i compactats, incapaços de sostenir vida i probablement amb alts continguts en herbicides.

Recuperar la percepció de les cobertes vegetals i la presència de vida com a riquesa és un dels reptes que hem d'abordar i, des d'aquesta mirada, podem proposar alternatives interessants a l'ús massiu d'herbicides. Són múltiples els estudis que assenyalen que la presència de vegetació i de biodiversitat millora la qualitat de vida de les persones.

Així, valorar els aspectes positius de les "no tan males herbes" pots ser un bon punt de partida:

- el naixement d'herbes és indicador que el sòl és viu i no conté verins;
- la vegetació ajuda a equilibrar i descontaminar l'aire i l'aigua;
- les herbes protegeixen el sòl, eviten la compactació, milloren la retenció d'aigua i regulen la temperatura;
- les herbes són un excel·lent adob verd gratuït i per tant la seua presència ajuda a millorar la fertilitat del sòl al mateix temps que es redueix l'ús de fertilitzants;
- es poden generar cobertes vegetals molt ben adaptades al medi i amb creixement ràpid a partir de les herbes espontànies;
- les cobertes vegetals també en el context urbà com a hàbitat per a papallones, marietes, grills o ocells.

Mètodes alternatius per a la gestió de les males herbes

Les alternatives més conegudes per al control de la vegetació indesitjada sense ús d'herbicides són els mètodes mecànics, manuals i tèrmics que ja s'utilitzen àmpliament en altres països europeus per ser respectuosos amb la salut de les persones i amb el medi ambient. Aquests mètodes no-químics tenen, a més, un major potencial en la generació d'ocupació.

Hi ha també herbicides "no sintètics" basats en diferents vinagres (àcid acètic) o en hidroxifosfats naturals, que s'utilitzen en agricultura ecològica per ser ràpidament biodegradables i perquè no tenen efectes significatius sobre la salut i el medi ambient.

Encara que els mètodes anteriors són els més utilitzats no hem de perdre de vista que el control de les males herbes en el medi urbà no ha de basar-se només en l'eliminació i sega d'herbes

sinó que a més hi ha altres formes interessants de gestió.

1. Mètodes manuals, mecànics i tèrmics

La birbada manual és el mètode més antic de control de males herbes. Per la inversió de temps i mà d'obra que suposa és adequada per al control d'espais petits com ara els escocells ("alcorques") o llocs on el creixement d'herbes és molt escàs com, per exemple, la vora de parets i voreres.

Les birbades i segues mecàniques suposen l'eliminació o retallada d'herbes ja germinades o en desenvolupament. Hi ha multitud d'eines i maquinària diversa per a aquest tipus de treball en funció de la grandària i forma de l'àrea que es vol manejar.

La birbada tèrmica consisteix a aplicar una font de calor sobre les herbes que es volen eliminar. No es pretén cremar-les sinó només deshidratar-les. Aquest sistema sol consistir en un bastidor dotat d'un o més cremadors de gas, propà o butà. En els últims anys també s'han desenvolupat cremadors d'infrarojos que impliquen menys risc de combustió.

Aquestes eines també poden tenir diferents dimensions, poden estar dirigides al seu maneig manual o ser eines acoblades al tractor. Per la seua gran eficàcia, aquest tipus de maquinària s'utilitza amb bastant freqüència a les ciutats del nord d'Europa per a eliminar les males herbes de zones urbanes.

2. Disseny de cobertes vegetals

Consisteix a establir una coberta vegetal que responga a les nostres necessitats quant a estètica, visibilitat i seguretat i la presència de les qual impedeix o dificulta el creixement d'altres herbes no desitjades. La coberta vegetal pot establir-se a partir d'un cultiu sembrat a propòsit (per exemple, una gespa) o a partir de la selecció d'espècies espontànies abans considerades com a males herbes, bé en tota una superfície, a manera de fileres o en formes circulars al voltant d'un arbre o arbust.

La coberta pot ser de tipus perenne (manejada amb segues o podes) o de tipus anual, de manera que mitjançant la sega posterior forma un encoixinat que també impedirà el creixement d'herbes indesitjades.

A més de reduir i gestionar el creixement de males

herbes, les cobertes vegetals impliquen una altra sèrie d'avantatges:

- a. Redueixen dràsticament les pèrdues de sòl causades per l'erosió (especialment interessant en zones amb fort pendent o en climes amb pluges torrencials).
- b. Augmenten la infiltració d'aigua en el sòl, especialment en períodes intensos de pluja.
- c. Redueixen l'evaporació de l'aigua del sòl en la primavera i estiu, i permeten així estalviar reg.
- d. Augmenten la biodiversitat: conserven la mesofauna (cucs, papallones, etc.) i les poblacions d'aus que nidifiquen a prop del sòl.

Buscant associacions entre diferents espècies vegetals es pot aconseguir una cobertura espessa del sòl que limitarà la capacitat de germinació i desenvolupament de les males herbes. També cal tenir en compte que hi ha varietats que pel seu port, hàbits de creixement i velocitat de desenvolupament resulten més competitives enfront de les males herbes. Per exemple, els ports erectes permeten que la llum arribe millor al sòl, la qual cosa afavoreix la germinació de males herbes.

3. Aprofitant les al-lelopaties

La paraula al-lelopatia s'utilitza per a descriure l'efecte inhibitor o supressor que exerceixen algunes plantes sobre les que naixen al seu voltant. Aquest efecte inhibitor l'aconsegueixen per la secreció d'al-leloquímics que disminueixen considerablement el creixement i desenvolupament d'altres espècies vegetals i que se secreten tant per part de la planta viva com durant la descomposició dels seus residus vegetals.

Entre les espècies més conegudes i usades pel seu efecte al-lelopàtic per al control de males herbes estan la melca (sorgo), l'alfals, el ségol i els espàrrecs. La sembra amb aquestes espècies és efectiva per al control del creixement de males herbes tant durant la seua vida com quan són segades i incorporades com a encoixinat.

Aquest tipus de cultius poden utilitzar-se, a més, com a adobs verds, és a dir, no sols pel seu efecte inhibitor del creixement d'altres herbes, sinó també perquè una vegada segats s'incorporaran com a matèria orgànica al sòl i milloraran la seua fertilitat. Tampoc s'ha d'oblidar el paper ornamental que poden oferir en el paisatge urbà durant el seu desenvolupament vegetatiu.

4. Falses sèmbras

La falsa sembra pretén “enganyar” les herbes i provocar la seua germinació per a eliminar-les a continuació de forma mecànica o tèrmica quan es troben en estat de plàntula. Consisteix a preparar el llit de sembra, regar-lo a continuació per a induir la germinació de les llavors, que una vegada nascudes s’eliminaran amb una birbada superficial. Aquest procés pot repetir-se diverses vegades si es considera necessari.

Una falsa sembra és una pràctica adequada prèvia a l’establiment d’una coberta vegetal o d’un encoixinat. És important per al seu èxit conèixer algunes de les característiques de les males herbes que volem controlar com ara la seua temperatura i època de germinació. En cas contrari correm el risc que el naixement de les males herbes es produísca una vegada establida la cobertura vegetal desitjada.

5. Malla antiherbes, encoixinat (mulching) i graves

La utilització d’encoixinats o mulching consisteix en la protecció de la capa superficial del sòl mitjançant l’ús d’una coberta inerta que pot ser orgànica (palla, restes de serradora, corfes o restes de poda triturades...) o inorgànica (malles antiherbes, graves fines...). Aquests materials impedeixen que la llum arribe al sòl i que germinen les plantes.

En determinades zones de l’àrea urbana, les malles antiherba, els encoixinats i les graves fines poden suposar una interessant opció per a la gestió perquè redueixen la necessitat de mà d’obra, poden suposar un estalvi en l’aigua de reg, protegeixen el sòl enfront de l’erosió i la compactació, poden comportar un estalvi en fertilitzants i a més permeten acabats estètics molt agradables.

Els encoixinats orgànics són especialment interessants perquè a més de millorar la retenció d’aigua i disminuir l’erosió del sòl, suposen una aportació progressiva de matèria orgànica i nutrients de molt lenta incorporació, alhora que ofereixen l’oportunitat de reutilitzar les restes de poda.

Aquestes opcions de gestió de males herbes permeten un ràpid desenvolupament de l’espècie plantada ja que queda protegida de possibles competidores però a més es desenvolupa en condicions d’humitat i temperatura més estables i en

un sòl menys compactat.

Abans de la instal·lació de malles i encoixinats es pot fer un tractament herbicida ecològic o bé una falsa sembra repetida.

Altres consideracions per a una bona gestió de les males herbes

Control de la difusió de llavors de males herbes

És important assegurar pràctiques que no afavoresquen l’expansió de males herbes en els espais que volem gestionar. Per a això és important que els fems utilitzats per a la fertilització d’escocells i jardins estiguen sempre ben compostats, ja que un bon procés de compostatge eliminarà totes les llavors indesitjades que el fem pot contenir.

Una altra precaució per a evitar l’expansió de llavors d’herbes indesitjades és el control de la seua presència en llavors i plançons de les plantes que utilitzem.

Millorar el sòl per a millorar el maneig d’herbes

Moltes males herbes apareixen com a resposta a problemes en l’estructura del sòl: els sòls compactes, freds, on l’aigua circula mal solen tenir males herbes més difícils de controlar. Per tant, un bon maneig del sòl, mitjançant la incorporació de matèria orgànica i evitant tasques que compacten, portarà com a conseqüència un maneig més senzill de les males herbes.

Campanya d’Ecologistes en Acció contra l’ús de glifosat en espais públics

C/ Sant Pere més Alt 31, 2º 3ª - 08003 Barcelona
Telèfon: 648761199

C/ Tabarca 12 entresòl - 03012 Alacant
Telèfon: 965 25 52 70

glifosato@ecologistasenaccion.org
www.ecologistasenaccion.org/glifosato

Facebook: <https://www.facebook.com/SinGlifosato>
Twitter: <https://twitter.com/SinGlifosato>